

FROM BUCHAREST TO MOSCOW: THE SINO-SOVIET POLITICAL AND DIPLOMATIC RELATIONS (1960-1963)**Mihai Croitor, Assist. Prof., PhD, "Babeş-Bolyai" University of Cluj-Napoca**

Abstract: Until the early 1960, the Sino-Soviet ideological differences did not outweigh the frames of bilateral relations. After the Meeting of the Communist and Workers' parties, held in Bucharest in June 1960, the ideological differences between the two parties will widen and the illusion of ideological unity of the communist monolith will be completely shattered. In July 1963, a series of negotiations were held between representatives of the Communist Party of the Soviet Union and the Chinese Communist Party. The purpose of convening these negotiations resided in the need to preserve the ideological unity of the communist monolith, seriously affected by the emergence of the Sino-Soviet split. Transcripts of the discussions in question reveals the diametrically opposed positions adopted by the two sides, both representatives of the Communist Party of the Soviet Union and the Chinese Communist Party being reluctant to promote a change in their interpretations over the divergent ideological issues. The Sino-Soviet split was now complete.

Keywords: Mao Zedong, Nikita Khrushchev, Sino-Soviet Split, ideology, Marxism

Discursul secret rostit de către Nikita S. Hruşciiov la 25 februarie 1956, în cadrul Congresului al XX-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (PCUS), avea să semnaleze debutul procesului destalinizării în Uniunea Sovietică. Dacă liderii comunişti est-europeni se vor ralia rapid la noile comandamente ideologice formulate de Kremlin, discursul rostit de către liderul sovietic avea caracterizat de către factorii decizionali de la Beijing drept „primul pas pe calea revizionismului, adoptat de conducerea PCUS.”¹ Însă o atare constatare era formulată abia în septembrie 1963, în contextul emergenţei polemicii publice sovieto-chineze. La momentul anului 1956, liderii Partidului Comunist Chinez (PCC) se rezumaseră la simpla enunţare a unei nuanţări de poziţie vis-a-vis de Congresul al XX-lea al PCUS. Astfel, pe parcursul articolului „Cu privire la experienţa istorică a dictaturii proletariatului”, publicat în „Renmin Ribao” la 5 aprilie 1956, Beijingul sublinia faptul că Stalin trebuia să fie considerat pe mai departe drept „un mare marxist-leninist”,² fără însă a condamna deciziile adoptate în cadrul Congresului al XX-lea al PCUS. De altfel, în intervalul cronologic 1956-1959, criticile Beijingului faţă de procesul destalinizării nu se vor manifesta în cadrul relaţiilor bilaterale, o posibilă explicaţie pentru un atare comportament fiind reprezentată de consistenta asistenţă economică furnizată Republicii Populare Chineze de către URSS.³

¹ Arhivele Naţionale Istorice Centrale (în continuare ANIC), Fond CC al PCR – Secţia Relaţii Externe, dos.71/1963, f.5

² „On the Historical Experience of the Dictatorship of the Proletariat, April 5, 1956”, în *The Historical Experience of the Dictatorship of the Proletariat*, Foreign Languages Press, Peking, 1959, p. 18

³ Cu toate acestea, în anul 1958 apăruseră unele divergenţe între cele două părţi, ca urmare a solicitării Moscovei privind construirea pe teritoriul chinez a unei staţii radio. De altfel, ulterior, Kremlinul va înainta inclusiv o propunere cu privire la crearea unei flote comune sovieto-chineze. Vezi în acest sens: „Document 32: 1964 august 26–27. Stenograma discuţiilor de la Timiş dintre delegaţia română condusă de Gheorghe Gheorghiu-Dej, prim-secretar al CC al PMR, şi delegaţia chineză, condusă de Li Xiannian, membru al Biroului Politic al CC al PCC, referitoare la divergenţele româno-sovietice, precum şi la diferendele sovieto-chineze”, în Mihai Croitor (ed.), *În umbra Kremlinului: Gheorghe Gheorghiu-Dej şi geneza Declaraţiei din Aprilie 1964*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2012, p.385

În primăvara anului 1960, relațiile sino-sovietice aveau să fie martorele unei consistente deteriorări. Astfel, în aprilie 1960, dată fiind aniversarea a 90 de ani de la nașterea lui Lenin, liderii comuniști chinezi vor lua inițiativa publicării unei broșuri intitulată „Trăiască leninismul.” Incluzând trei articole, broșura în cauză avea să irite Kremlinul, acesta acuzând partea chineză de interpretarea greșită a pozițiilor ideologice asumate de PCUS.⁴ Câteva luni mai târziu, relațiile dintre PCC și PCUS se vor tensiona semnificativ, ca urmare a dezbaterilor ideologice intervenite între cele două părți în cadrul celei de-a XI-a sesiune a Consiliului General al Federației Sindicale Mondiale (FSM), organizată între 5-9 iunie 1960 la Beijing. Disensiunile dintre cele două părți se vor manifesta în jurul preceptelor ideologice incluse în cadrul raportului general (intitulat „Dezvoltarea situației internaționale, activitatea și sarcinile mișcării sindicale în etapa actuală”), elaborat de secretariatul FSM. După un caustic schimb de replici între delegații sovietici și cei chinezi, se va lua decizia instituirii unei comisii (alcătuită din reprezentanții Franței, URSS, RPC), comisie care, într-un final, va reuși să armonizeze pozițiile, proiectul de raport fiind adoptat.⁵

La 2 iunie 1960, moment la care dezbaterile sovieto-chineze erau în plină desfășurare în cadrul celei de-a XI-a sesiune a Consiliului General al FSM, Kremlinul adresa partidelor comuniste și muncitorești o epistolă pe parcursul căreia se pronunța pentru necesitate organizării „unui schimb de păreri”,⁶ ca urmare a eșecului summit-ului de la Paris.⁷ Dat fiind faptul că în cursul lunii iunie era preconizată organizarea Congresului al III-lea al Partidului Muncitoresc Român (PMR), Moscova sugera Bucureștiul ca potențială locație de desfășurare a consfătuirii partidelor comuniste și muncitorești. În egală măsură, factorii decizionali sovietici se pronunțau și pentru adoptarea unei declarații „corespunzătoare”.⁸ Din motive lesne de intuit, liderii PCC se vor pronunța pentru amânarea convocării consfătuirii în cauză. Prin urmare, la 7 iunie 1960, Moscova reiterea ideea convocării unei consfături a partidelor comuniste și muncitorești, fără însă ca de pe urma convocării acesteia să se adopte vreo decizie. În atare condiții, la 10 iunie 1960, liderii PCC vor accepta invitația formulată de Kremlin.⁹

Deloc surprinzător, în cadrul Consfătuirii partidelor comuniste și muncitorești, organizată între 24-26 iunie 1960 la București, tensiunile sovieto-chineze se vor manifesta în mod plenar, discuțiile purtându-se în jurul chestiunilor ideologice divergente, precum: problemă războiului și a păcii, caracterul epocii contemporane, doctrina coexistenței pașnice sau formele de trecere de la capitalism la socialism. Desigur, retorica antichineză promovată de către Nikita S. Hrușciiov avea să fie susținută (cu o tonalitate diferită) de toate partidele

⁴ După cum am afirmat mai sus, broșura în cauză conținea trei articole distincte: „Trăiască leninismul”, „Înainte, pe calea arătată de marele Lenin” și „Să ne unim sub steagul revoluționar al lui Lenin!” (semnat de către Lu Dingyi). Vezi în acest sens: *Long Live Leninism*, Foreign Languages Press, Peking, 1960, passim

⁵ Vezi în acest sens: ANIC, Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dos.34/1960, ff.1-13

⁶ ANIC, Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dos.28/1964, vol.II, f.27

⁷ Este vorba de așa-numitul „Incident U-2”. La 1 mai 1960 un avion american de spionaj este doborât în timp ce survola teritoriul Uniunii Sovietice. Nikita S. Hrușciiov va condiționa participarea sa la summit-ul de la Paris, preconizat a se organiza la 15 mai 1960, de prezentarea de scuze din partea președintelui american pentru „Incidentul U-2.” Dwight. D. Eisenhower va refuza, și, prin urmare, summit-ul nu se va mai organiza. Pentru o perspectivă detaliată asupra acestei chestiuni, vezi: John Lewis Gaddis, *The Cold War: a new history*, The Penguin Press, New York, 2005, pp.73-74, 167-168

⁸ ANIC, Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dos.28/1964, vol.II, f.27

⁹ *Ibidem*, ff.27-28

comuniste și muncitorești cu excepția Partidului Muncii din Albania (PMA). Mai mult decât atât, în lunile următoare debuta un caustic schimb de scrisori între partidele comuniste și muncitorești fidele Kremlinului, pe de o parte, și PCC pe de altă parte.¹⁰ Deloc întâmplător, la 18 iulie 1960, autoritățile chineze erau înștiințate cu privire la decizia Kremlinului de a-și retrage experții sovietici din RPC.¹¹

Divergențele sino-sovietice aveau să se perpetueze și pe parcursul Consfăturii partidelor comuniste și muncitorești organizate la Moscova în noiembrie 1960. La capătul unor acide dezbateri, atât sovieticii, cât și chinezii, invocând formula compromisului, vor purcede la ajustări reciproce de poziție, fapt ce va determina, într-un final, adoptarea unei Declarații. Interesant e faptul că preceptele ideologice în prezenta Declarație erau atât de ambiguu formulate, încât, ulterior, ambele părți își vor revendica legitimitatea propriei interpretări asupra chestiunilor ideologice divergente.¹² Polemica sino-sovietică va crește și mai mult în intensitate în octombrie 1961, odată cu organizarea Congresului al XXII-lea al PCUS, congres în cadrul căruia Nikita S. Hrușciiov va recurge la o condamnare publică a Republicii Populare Albania (RPA).¹³ Prin urmare, acidul schimb epistolar sino-sovietic va continua și pe parcursul anului 1962.

În ianuarie 1963, Nikita S. Hrușciiov, în cadrul Congresului al VI-lea al Partidului Socialist Unit din Germania (PSUG), se va pronunța pentru încetarea polemicii ideologice sino-sovietice.¹⁴ În atare condiții, Comitetul Central (CC) al PCUS adresa – la 21 februarie 1963 – o scrisoare CC al PCC, pe parcursul căreia se pronunța pentru organizarea unor tratative între cele două părți, tratative menite a pune capăt divergențelor ideologice și a crea, implicit, condițiile imperios necesare convocării unei noi consfături a partidelor comuniste și muncitorești. „Prin prezenta scrisoare – afirmam sovieticii la 21 februarie 1963 – CC al PCUS dorește să facă un nou pas pe calea înlăturării dificultăților apărute. În interesul întăririi prieteniei noastre și a înțelegerii reciproce mai bune, propunem Comitetului Central al PC Chinez organizarea unei întâlniri bilaterale între reprezentanții PCUS și PC Chinez. Având în vedere importanța acestei întâlniri, și pentru a avea o mai mare certitudine că ea își va atinge scopul propus, am prefera ca această întâlnire să aibă loc la nivel înalt. În timpul tratativelor s-ar putea discuta, punct cu punct, toate problemele mai importante care prezintă interes pentru ambele partide și, în special, problemele care privesc sarcinile comune ale luptei noastre. În ce privește însă problemele în care se va confirma într-adevăr existența unor puncte de vedere diferite, ar trebui să se ajungă la o înțelegere asupra măsurilor care să contribuie la apropierea pozițiilor noastre. Dacă sunteți de acord ca o asemenea întâlnire să aibă loc, am putea să ne înțelegem ulterior în privința locului și timpului desfășurării acesteia. O întâlnire între reprezentanții PCUS și PC Chinez, a cărei importanță este evidentă pentru toți, ar avea, de

¹⁰ Pentru o perspectivă mai detaliată asupra acestei chestiuni vezi: Mihai Croitor (ed.), *La București s-a scris: „Sciziune!” Consfătuirea partidelor comuniste și muncitorești din iunie 1960*, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2013, passim

¹¹ Vezi în acest sens: „Note: The Soviet Embassy in Beijing to the Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China, 18 July 1960”, în *Cold War International History Project Bulletin*, Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington D.C., nr. 8-9, 1996-1997, pp. 249-250

¹² Pentru o perspectivă detaliată asupra Consfăturii partidelor comuniste și muncitorești, desfășurată la Moscova în noiembrie 1960, vezi: Mihai Croitor, *România și conflictul sovieto-chinez (1956-1971)*, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2009, pp.188-206

¹³ ANIC, Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, Alfabetic, dos.9C/1961-1964, f.39

¹⁴ ANIC, Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dos.28/1964, vol.II, f.118

asemenea, un rol important și în pregătirea unei consfături a partidelor marxist-leniniste, în crearea unei situații favorabile, fără de care este imposibilă desfășurarea cu succes a lucrărilor ei.”¹⁵

La 9 martie 1963, Beijingul răspundea scrisorii sovietice din 21 februarie 1963. Manifestându-și acordul cu privire la organizarea tratativilor sino-sovietice, CC al PCC adăuga și cinci condiții a căror concretizare era, în opinia Beijingului, imperios necesară pentru organizarea unei consfături a partidelor comuniste și muncitorești. „În scrisoarea noastră din 7 aprilie 1962¹⁶ – afirma CC al PCC la 9 martie 1963 – noi am subliniat de asemenea că, pentru a convoca și a asigura reușita unei conferințe a partidelor frățești, trebuie învinse mai înainte numeroase obstacole și trebuie efectuate numeroase lucrări pregătitoare. În acel moment noi am prezentat următoarele puncte: în primul rând, partidele și țările frățești între care există divergențe trebuie să ia măsuri, cât de mici ar fi ele, care să contribuie la destinderea relațiilor și restabilirea unității, astfel încât să se îmbunătățească atmosfera și să se pregătească condițiile pentru convocarea și reușita unei conferințe a partidelor frățești; în al doilea rând, sprijinim propunerea Partidului celor ce muncesc din Vietnam, să înceteze atacurile în public; în al treilea rând, acolo unde va fi necesar, anumite partide frățești trebuie să țină consfături bilaterale sau multilaterale, în vederea unor schimburi de păreri; în al patrulea rând, sperăm sincer că tovarășii sovietici și albanezi vor lua măsuri pozitive pentru înlăturarea divergențelor dintre ei și pentru restabilirea unor relații normale între cele două partide ale celor două țări. În această privință, pare necesar ca tovarășii sovietici să ia inițiativa; în al cincilea rând, potrivit hotărârii conferinței partidelor frățești din 1957, PCUS are răspunderea convocării conferinței reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești, după consultări cu partidele frățești. În prezent, noi continuăm să afirmăm că punctele de mai sus sunt importante pentru succesul unei conferințe a partidelor frățești.”¹⁷

În epistola de răspuns, din 30 martie 1963, CC al PCUS propunea organizarea tratativilor sino-sovietice la Moscova, recurgând, totodată, la o prezentare succintă a subiectelor ce urmau a se afla pe agenda de discuții dintre cele două părți, în paralel cu ilustrarea viziunii ideologice sovietice asupra chestiunilor divergente.¹⁸ În egală măsură, la 14 iunie 1963, în scrisoarea de răspuns, CC al PCC accepta propunerea CC al PCUS cu privire la organizarea tratativilor sino-sovietice la Moscova în iulie 1963, ilustrând, de asemenea, viziunile ideologice promovate de PCC în legătură cu chestiunile divergente.¹⁹

Organizate între 6-20 iulie 1963 la Moscova, tratativele sino-sovietice nu vor conduce la o aplanare a diferendelor ideologice dintre cele două părți. Dimpotrivă, atât reprezentanții PCUS, cât și cei ai PCC își vor afirma legitimitatea propriei interpretări asupra unor chestiuni precum: doctrina coexistenței pașnice; cultul personalității lui Stalin; importanța Congresului al XX-lea al PCUS pentru mișcarea comunistă internațională; programul PCUS adoptat la

¹⁵ ANIC, Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, Alfabetice, dos.17U/1963, ff.170-171

¹⁶ Vezi scrisoarea din 7 aprilie 1962, adresată de CC al PCC către CC al PCUS, în: ANIC, Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, Alfabetice, dos.9C/1961-1964, ff.34-54

¹⁷ ANIC, Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dos.41/1963, ff.12-13

¹⁸ ANIC, Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dos.47/1963, ff.2-33

¹⁹ Vezi în acest sens: „The Letter of the Central Committee of the Communist Party of China in Reply to the Letter of the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union of March 30, 1963, (June 14, 1963)”, în *The Polemic on the General Line of the International Communist Movement*, Foreign Languages Press, Peking, 1965, pp.3-54

Congresul al XXII-lea; formele de trecere de la capitalism la socialism; poziția adoptată de PCUS față de PMA sau „problemele mișcării de eliberare națională.”²⁰ Mai mult decât atât, la 14 iulie 1963 presa sovietică publica „Scrisoarea deschisă adresată de CC al PCUS organizațiilor de partid, tuturor comuniștilor din Uniunea Sovietică”, pe parcursul căreia liderii de la Kremlin recurgeau la un aspru rechizitoriu al viziunilor ideologice chineze.²¹ Drept urmare, la 6 septembrie 1963 autoritățile chineze deschideau seria celor 9 comentarii pe marginea scrisorii sovietice deschise din 14 iulie 1963: „Originea și evoluția diferențelor dintre conducerea PCUS și noi” – 6 septembrie 1963; „În problema lui Stalin – 13 septembrie 1963; „Este oare Iugoslavia o țară socialistă?” – 26 septembrie 1963; „Apologetii neo-colonialismului” – 22 octombrie 1963); „Două linii diferite cu privire la chestiunea războiului și a păcii” – 19 noiembrie 1963; „Coexistența pașnică - două viziuni diametral opuse” – 12 decembrie 1963; „Liderii PCUS sunt cei mai mari scizioniști ai timpurilor noastre” – 4 februarie 1964; „Revoluția proletară și revizionismul lui Hrușciiov” – 31 martie 1964 și „Cu privire la falsul comunism al lui Hrușciiov și învățăturile sale istorice pentru lume” – 14 iulie 1964.²²

Așadar, intervalul cronologic 1960-1963 consemnează o înrăutățire semnificativă a relațiilor sino-sovietice, ambele părți învinovățindu-se reciproc pentru încălcarea preceptelor ideologice cuprinse în Declarația partidelor comuniste și muncitorești din 1960. Ruptura sino-sovietică era acum completă.

BIBLIOGRAFIE:

Arhivele Naționale Istorice Centrale

Fond CC al PCR – Secția Relații Externe: dos.34/1960, dos.26/1963, dos.41/1963, dos.47/1963, dos.61/1963, dos.71/1963, dos.28/1964, vol.II;

Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, Alfabetic: dos.17U/1963, dos.9C/1961-1964;

„Note: The Soviet Embassy in Beijing to the Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China, 18 July 1960”, în *Cold War International History Project Bulletin*, Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington D.C., nr. 8-9, 1996-1997, pp. 249-250;

„On the Historical Experience of the Dictatorship of the Proletariat, April 5, 1956”, în *The Historical Experience of the Dictatorship of the Proletariat*, Foreign Languages Press, Peking, 1959, pp.1-20;

Croitor, Mihai (ed.), *În umbra Kremlinului: Gheorghe Gheorghiu-Dej și geneza Declarației din Aprilie 1964*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2012;

Croitor, Mihai (ed.), *La București s-a scris: „Sciziune!” Consfătuirea partidelor comuniste și muncitorești din iunie 1960*, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2013;

Croitor, Mihai, *România și conflictul sovieto-chinez (1956-1971)*, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2009;

²⁰ Vezi în acest sens: ANIC, Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dos.26/1963, ff.2-303

²¹ Vezi: ANIC, Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dos.61/1963, ff. 1-68

²² Pentru o perspectivă detaliată asupra acestor comentarii vezi: *The Polemic on the General Line of the International Communist Movement*, pp.55-480

Gaddis, John Lewis, *The Cold War: a new history*, The Penguin Press, New York, 2005;
Long Live Leninism, Foreign Languages Press, Peking, 1960;
The Polemic on the General Line of the International Communist Movement, Foreign
Languages Press, Peking, 1965.